

HITTAN 2.

ISTENNEL AZ ÚTON

TANÁRI SEGÉDLET

KÉSZÍTETTÉK:

Kustár Gábor: Ószövetségi leckék teológiai alapozása, óravázlatai

Dr. Szászi Andrea: Bevezető az évfolyam anyagához, a korosztály vélhető és tipikus életkori sajátosságai, valláspedagógiai szempontsor a leckékhez, újszövetségi leckék teljes anyaga (óravázlatokkal)

Zimányi Noémi: Újszövetségi leckék teológiai alapozása, további ötletek

Kustárné Almási Zsuzsanna: Bábpedagógiai feldolgozások

Kovács Zsuzsanna: Drámapedagógiai ötletek

Dr. Arany Erzsébet: Pedagógiai lektor

BEVEZETŐ AZ ÉVFOLYAM ANYAGÁHOZ

I. AZ ÉVFOLYAM TEMATIKÁJA

A második év hívószava az út. Címe: Istennel az úton. Olyan történetekkel találkozhatnak az egész év során a diákok, melyekben útra kelnek a szereplők. Az utazás és az úton való elindulás, annak örömei, félelmei ismerősek a gyermekek számára. Ezeket az élményeket, tapasztalati háttérrel használja a tematika. Az év fő hangsúlya annak a felmutatása, hogy Isten velünk van az idegenben, a készülődésben, az útra kelésben és az úton is. A biztonságérzet megalapozása és megerősítése mellett fontos az arra való rámutatás, hogy Isten vezetést is kínál az úton. Ő tudja a legjobb irányt, és azt is, hogy mi vár az út végén. Vele lehet biztonságosan útra kelni és az úton járni. Átvitt értelemben igaz ez az életútra is.

Maga az út a Bibliában is számtalan metaforikus kép alapja. A Szentírás korában jól ismerték az út jelentőségét, a sivatagba vezető utak veszélyeit, valamint a nemzetközi, ill. kereskedelmi utak fontosságát is. Átvitt értelemben az életvitel, cselekvésmód és célba érés vonatkozásában használatos. A Biblia folyamatosan arra mutat rá, hogy Isten vezeti a népet. Ez a vezetés az, amit a 2. évfolyam anyaga kiemelten fel akar mutatni. A gyermekekhez azonban közelebb áll az, ha egy-egy ember példáján és életén keresztül ismerik meg ezt a vezetést. Ahogyan a korosztályi sajátosságok, a konkrét látásmód miatt szükséges a konkrét gondolkodásmódból való kiindulás is.

Az év nagy témakörei ennek megfelelően:

Bevezetés a Biblia világába

Az ide tartozó témák egy valóságos és jelképes utat kínálnak a gyermekek számára. Miután a tanévkezdő órán az év témáira és egymásra való hangolódás megtörtént, elképzelt útra kelnek a templomba és a Szentírás világába. Az év eleji bevezetés részeként megismernek egy királyt (Jósiást), aki megismerte és követni akarta a Szentírást.

Ábrahám, Izsák és Jákób úton Istennel

A második nagy témakör az ősatyák „utazásának” korába hívja a gyermekeket. A történetek kapcsán olyan témák kerülnek elő, mint a bocsánatkérés, békés megoldás keresése, konfliktusok, csalás, kibékülés. Az I. és II. et összefoglalás zárja.

József úton Istennel

József izgalmas és fordulatos útjai sok lehetőséget adnak arra, hogy a gyermekek felismerjék és meglássák Isten vezetését az életben. A bibliai történetekhez kapcsolódóan olyan témákkal találkozhatnak az órákon, mint a családon belüli érzelmek, álmok és félelmek, megbocsátás. A témát összefoglaló feladatokkal zárjuk.

Jézussal az úton

Az év negyedik nagy tematikai egysége az Újszövetség világából keres olyan utakat, amelyekben megláthatjuk Jézus útmutatását. A hajóúton tanítvánná hívja Pétert, a nagy hegyen (a hegyi beszédben) imádságot tanít. A jerikói úton meggyógyítja Bartimeust, a naini úton a naini ifjút feltámasztja, és példát mond egy úton történt rablótámadás kapcsán az irgalmasságra.

A bibliai témákhoz kapcsolódóan a gyerekek megismerkedhetnek a kérő imádság fogalmával és gyakorlatával, valamint a cselekvő szeretet lehetőségeivel. Az irgalmas samaritánus

példázatához kapcsolódva lehetőség adódik az MRE szeretetszolgálatának második osztályos szintű megismertetésére is.

A témát szintén összefoglalás zárja le.

Ünnepeljünk együtt!

Az ünneplésre, ünnepekre való közös készülődéshez nyújt segítséget a témakör. Az itt található leckék a tanév során az aktuális ünnephez kapcsolódóan felhasználhatóak. Az év tematikájába illeszkedő módon itt is utakkal találkozhatnak a gyerekek. Mária és József útjával Betlehembe, a napkeleti bölcsek útjával, Jézus keresztútjával, az emmausi tanítványok feltámadás utáni útjával és az etióp főember útjával.

II. A HITTANKÖNYV-CSALÁD (EGYHÁZI MUNKÁLTATÓ TANKÖNYV (TKEI) ÉS GYÜLEKEZETI MUNKÁLTATÓ TANKÖNYV (TKGY), TANÁRI SEGÉDLET) KONCEPCIÓJA ÉS HASZNÁLATA

Az általános iskolai anyagok esetében, így a második évfolyamnál is, a hittankönyv-család leghatékonyabban a segédletekkel használható.

A munkáltató tankönyv koncepciója

2019 szeptemberétől a korábbi egy tankönyv és két munkafüzet helyett munkáltató tankönyveket használunk (külön egyházi és külön állami iskolai). A korábbi munkafüzeti feladatokat és leckéket egy taneszközben ötvöztük.

A törzsanyag leckéi számmal vannak jelölve, míg az olvasmányok a kiegészítő anyagrészeket jelölik. Ez utóbbiak csak az egyházi iskolák számára kötelezőek – de arra is van lehetőség, hogy a gyülekezeti hittanoktatás során az olvasmányok közül a szabad órakeret terhére válogassanak a lelkipásztorok/hittanoktatók.

A tankönyvben található fő részek funkciói:

- a) Történetleírás: Gyermekekre hangoltan hozza a történet fő vonalát. A *dőlt betűvel* jelölt részek mindig a Biblia szó szerinti szövegét (RUF 2014.) tartalmazzák.
- b) Beszéljétek meg! – Általában motivációs célzatú, beszélgetős feladatok.
- c) Feladattár: Az adott leckéhez tartozó feladatok, amelyek vagy motivációs célzatúak, vagy az órai elmélyítést segítik.
- d) Kiemelten, keretben található bibliai Ige az adott leckéhez tartozó aranymondás.
- e) Tudod-e? – Érdekesség az adott témával kapcsolatban.
- f) Bibliai kvíz: Az órai ismétlést, játékos emlékeztetést segítő, az adott történetre vonatkozó kérdéssor. Akár az összefoglaláskor is felhasználhatók.
- g) Feladatok: Piktogrammal jelölt feladatok. A felkiáltójel tevékenységre utal, a ceruza-jelnél a gyerekeknek írni vagy rajzolni kell valamit, a kérdőjel elgondolkodtatásra bízta.

A Tanári segédlet koncepciója

Míg a tankönyv a diákok kezében van, addig a Tanári segédlet a hittanoktatók, lelkipásztorok számára készül gondolatébresztőként, ötlettárként és a mindennapokban segítő háttéranyagként. A koncepciója is ezt mutatja. Tartalmaz egy, az adott évfolyamhoz tartozó tematikai bevezetőt, illetve a korosztály vélhető és tipikus sajátosságainak a gyűjteményét.

Minden leckéhez (a törzsanyaghoz és a kiegészítő anyaghoz is) tartozik egy rövid teológiai alapozás, valláspedagógiai szempontsor, célkitűzés, óravázlat. Ezek az anyagok összhangban vannak a munkáltató tankönyv anyagaival. Ugyanazt a témát azonban több oldalról is meg lehet

közelíteni. Ennek segítségével a „További ötletek” rovat élménypedagógiai, drámapedagógiai és egyéb játékos feldolgozásokat, kézműves feladatokat, imádságra nevelésben is alkalmazható ötleteket és énekjavaslatokat kínál.

III. A KOROSZTÁLY TIPIKUS ÉS VÉLHETŐ ÉLETKORI SAJÁTOSSÁGAI

(Felhasznált segédletek: MRE hit- és erkölcsstan kerettanterv, 2012.;

Ana-Marie Rizzuto: *The Birth of the Living God*, Chicago, 1979.

Charles S. Carver–Michael F. Scheier: *Személyiségpszichológia*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Gary Chapman–Ross Cambell: *Gyermekekre hangolva, A gyermekek öt szeretetnyelve*, Harmat Kiadó, Budapest, 2010.

Fowler, James W.: *Stages of Faith, The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, Harper One Publishing, New York, NY, 1981. Erikson, Erik. H.: *Gyermekkor és társadalom*, Budapest, Osiris Kiadó, 2002.

Karl Frielingsdorf: *Istenképek: ahogy beteggé tesznek – és ahogy gyógyítanak*, Szent István Társulat, 2007.

Gyököcssy Endre: *Életápolás*, Kálvin Kiadó, 1998.

Mérei Ferenc–Binét Ágnes: *Gyermeklélektan*, Gondolat, Budapest, 2002.

Michael Cole–Sheila R. Cole: *Fejlődéslélektan* Osiris Kiadó Budapest, 1997.

Salamon Jenő: *Fejlődéslélektan* Tankönyvkiadó Budapest 1966.

Schweitzer, Friedrich: *Vallás és életút, Vallási fejlődés és keresztyén nevelés gyermek- és ifjúkorban*, Kálvin Kiadó, Budapest, 1999.

Tari Annamária: *Z generáció*, Tercium Kiadó, 2011.

Tóth László: *Pszichológia a tanításban*, Pallas, Debrecen, 2003.

Vajda Zsuzsanna–Kósa Éva: *Neveléslélektan*, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Várkonyi Hildebrand: *A gyermekkor lélektana II. (A 6-12. életév)* Szeged, 1940.)

A Tanári Segédlet óravázlataihoz tartozó valláspedagógiai szempontsorok szintén ezekből a háttéranyagokból készültek. Ahol más könyv, publikáció is felhasználásra került, ott külön jelölöm.

a. Testi változások

Az elsősök iskolakezdési lázán túllépve, a második évfolyammal együtt járnak az kisiskoláskori testi változások. A tejfogak folyamatosan kiesnek, a babás testalkat és arcvonások helyett megjelenik a hosszabb és általában izmosabb törzs, teherbíróbb testalkat. Természetesen a változások nagyon széles skálán mozoghatnak mind testi, lelki, értelmi szempontból. A 2013-as év következményeként a gyerekek egy része már 6 évesen, míg más részük 7 esztendősen megy iskolába – így ez a különbség a testi érettségben is megjelenhet.

Mindenesetre 8 éves kor körül már látványos, hogy a fiúk izomzata kezd erősödni, míg a lányok csípője, dereka formálódik. A 7-8 éves gyermekek testsúlyának kb. ¼-ét már az izomzat alkotja. Viszont az izomcsoportok formálódása miatt fontos, hogy hosszú ideig tartó megterhelést nehezen viselnek el. Folyamatosan fejlődik normál esetben a csontrendszer is, bár a csontozat még hajlékony. Egyetlen terhelés következményeként könnyen deformálódik.

A látványos jeleken kívül a nem látványos változások eredményeként agyi fejlődés is megfigyelhető. A kutatók szerint a jobb és bal agyfélteke munkakapcsolata is ebben a korban változik meg, és bizonyos funkciókat egyre inkább az egyik agyfélteke veszi át (pl. írás, labdadobás, stb.) Az idegrendszer változása is jelentős ebben a korban. Ez teszi képessé a gyermeket arra, hogy a mozgását megfelelően szabályozza – főleg a finommotoros mozgások szempontjából válik ez fontossá. A mozgásigény azonban még mindig jelentős, és ezt mindenképpen fontos az általuk kedvelt mozgásos játékok segítségével aktivizálni. A hittanórán is érdemes használni a helyszínhez, óra témájához, csoporthoz illő mozgások

tevékenységeket a figyelem fenntartása és/vagy ébresztgetése érdekében. Ezek az időszakok kis pihenőre is lehetőséget adnak, és fel is töltenek.

Az egyéni sajátosságokra azonban itt is érdemes figyelniük. Míg a gyerekek egy része szívesen vesz részt a mozgásos tevékenységekben – a visszahúzóbb, magát ügyetlennek tartó gyermekekre akár rossz hatással is lehet, ha rájuk kényszerítjük a feladatokat.

Jól használhatóak a korosztálynál (akár az alsós korban végig) a versenyek, melynek részei lehetnek testi ügyességet, vagy éppen mozgást használó feladatok is. A versenyeknél azonban nem pusztán a mozgás öröme jelenik meg, hanem az elsős kor vége körül, második évfolyamban egyre erősebb a célért való (cél eléréséért) való küzdelem is.¹

b. Kognitív fejlődés

Az agy fejlődésével együtt a kognitív szint fejlődése is erőteljesebben megjelenik. A benyomások feldolgozásának, a valóság megértésének és a feladatmegoldó gondolkodásnak egy új módja alakul ki. (Piaget elméletét figyelembe véve: ez a konkrét műveleti szakasz.) Mivel konkrétan gondolkodik a gyermek, ezért mindent egy konkrét dologhoz (tárgyhoz) köt. A konkrét műveletekre való képesség a gyermek érdeklődését is megváltoztatja: gondolataiban átrendezi a világot. Általában már tudja, hogy a tárgyak csoportosíthatóak nagyságuk szerint, vagy éppen színük szerint rendezhetőek, stb. Egy csoportot egy közös szemponthoz hozzá tud kapcsolni. Több szemponttal még a másodikos gyerekek nagy része sem tud dolgozni. A konkrét tárgyakhoz kapcsolt gondolkodásmód korlátként is megjelenik a számára. Adott tárgyakon el tudja végezni a műveleteket, de nem – vagy csak nehezen tud elvonatkoztatni. Ez különösen fontos a hittanoktatásban. Mivel a korosztály még nem képes az elvont fogalmakkal bánni, és gondolkodásukban a konkrétumok szerepelnek, konkrét információkat várnak a tanítás során is. Egy-egy fogalom kapcsán szükségük van arra, hogy konkrét szituációkból induljanak ki. Az év vége körül és harmadik évfolyamban azonban már látható a jó képességű gyerekeknél, hogy a konkrétumokból kiindulva (néha azokon túl is), hogyan vonják le a következtetéseket, és értik meg az „elvont” fogalmakat. Minél több konkrétum áll a rendelkezésükre (ismert szituációk, felidézhető helyzetek, beépíthető információk), annál világosabban le tudják a következtetéseket vonni. A hittanórán különösen figyelniük kell arra, hogy mit és hogyan mondunk a számukra. Az elvonatkoztatás nagy többségük számára nehézkes, s ha egy problémát akarnak megoldani, akkor mindig konkrétumokra van szükségük. Éppen ezért fontos, hogy ne terheljük túl tehát őket bonyolult teológiai kifejezésekkel, melyeket nem értenek! Ez azonban nem azt jelenti, hogy ne is kerüljenek szóba ilyenek (pl. megváltás, üdvösség, stb.), hanem figyeljünk oda arra, hogy apránként szélesítsük a gyermekek látókörét és felfogóképességét. Ezzel hozzásegítjük őket a teológia speciális kifejezéseinek elsajátításához, valamint a hit fontos alapfogalmainak megértéséhez is. Tehát a **fokozatosság, a konkrétumok használata és az értő tanulás fontos alapelv ennek a korosztálynak a katechézisében.**

A látásmód is formálódik. Általában egy oldalról néznek egy eseményt, ám a jobb képességű gyermekek nemcsak egy oldalról közelítik meg az eseményeket, hanem – még mindig a saját

¹ Felhasznált irodalom: Charles S. Carver–Michael F. Scheier: Személyiségpszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Mérei Ferenc–Binét Ágnes: Gyermeklélektan, Gondolat, Budapest, 2002.

Michael Cole–Sheila R. Cole: Fejlődéslélektan Osiris Kiadó Budapest, 1997.

Tóth László: Pszichológia a tanításban, Pallas, Debrecen, 2003.

Vajda Zsuzsanna–Kósa Éva: Neveléslélektan, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Várkonyi Hildebrand: A gyermekkor lélektana II. (A 6-12. életév) Szeged, 1940.

helyzeteikből és tapasztalataikból kiindulva – elfogadják, hogy más oldalról is meg lehet közelíteni az adott szituációt. De még itt is az ő oldaluk, az ő egyéni tapasztalatuk és látásmódjuk az irányadó. Ha nagyon konkrétan fogalmazunk meg egy szituációt, akkor felismerik (felismerhetik) a másik álláspontját is, de ehhez a saját korábbi hasonló tapasztalataik szükségesek. (pl. ők is megvágta már az ujjukat, tudják, hogy az fáj. Őket is kinevették már, tudják, hogy rossz érzés, stb.) De ezek mögött mindig érdemes meglátni azt, ami őket megérintette az adott helyzetből.

A kognitív fejlődés részeként fejlődik a memória és a figyelem. Kifinomultabbá válnak a nyelvi érzékeik, több információt képesek fejben tartani, és hosszabb ideig képesek odafigyelni, mint az óvodások vagy az elsősök.²

c. Érzelmi tényezők

A kezdeti lelkesedés időszaka után a második évfolyam már „rutinos” kisiskolásokról szól. Legalábbis sok mindent tudnak és ismernek az iskola világából – ismerősek számukra a szokásrendszerek, és az ismerős közegben jobban mozognak, mint elsős korokban.

Az egész kisiskoláskorra jellemző, hogy a tanuló attól tanul, akit szeret, és nagyon igényli az elfogadást és szeretetet. Azért, hogy a pedagógus (a hittanoktató is!) kedves legyen vele, szeresse, és jó visszajelzéseket kapjon, teljesíteni szeretne. Ezzel együtt jár az Erikson által felfedezett sajátosság is, mely szerint erre a korra (éppen úgy, mint később, egészen kb. 10 éves korig) jellemző a csökkentértékűség elkerülésének vágya. A kisdíák teljesítménykényszerben él, teljesíteni akar, és meg akar felelni mindazoknak az elvárásoknak, melyeket tapasztal, ám ezek sokszor nehézséget okoznak számára. A megfeleléskényszer mögött ott áll az a vágyakozás, hogy szeretne elfogadott, kedvelt, szeretett lenni.

Mivel e korban elsősorban a családnak, s az iskolai oktatóknak (a hittanoktatóknak is!) meg akar felelni, így az ő elvárásaikra való reagálás elsődleges a számára. Ha kudarcot szenved, folyamatosan olyan feladatokkal szembesül, melynek végrehajtására képtelen, akkor csökkentértékűség-érzése növekszik, és az iskolától (a hittanórától is) teljesen elmege a kedve. Éppen ezért a hittanoktatók felelőssége olyan feladatok használata a munkáltatás során, melyek nem haladják meg a gyermekek képességeit, készségeit. Ez természetesen nem a tanulók lebecsülését jelenti! Sem az alulbecsülését! Az adott csoporthoz, gyerekekhez illeszkedő feladatok kiválasztása, használata sokat jelenthet, és sokat segíthet a közös munka szempontjából. Fontos tudomásul vennünk, hogy a gyermekek sokkal többre is képesek már e korban, mint a pusztán színezésre. Egy közös játék, kreatív feladat (modellezés, emléktábla készítése, rajzolás, stb.) remek szórakozást jelenthet a hittanórákon, s hozzásegíthet az elhangzott bibliai történet, Ige alaposabb megértéséhez, elmélyítéséhez. Bár már tudnak írni és olvasni a gyermekek, de még mindig jó, ha rajzos feladatokkal és egyéb – nem írásos feladatokkal dolgoznak. Szintén a gyakori kudarcélmény elkerülése miatt fontos, hogy ne hasonlítsuk össze a legjobb és a legrosszabb tanulói teljesítményeket. Ez természetesen nem zárja ki az ügyes, jó válaszokat adó tanulói munka dicséretét, melynek szintén megvan a maga helye a hittanórán is.

Annál is inkább fontos a tanulók képességeinek a figyelembe vétele, mert a teljesítménykényszer és napjaink növekvő elvárásai miatt a gyermekek között is sok szorongó

² Felhasznált irodalom: Charles S. Carver–Michael F. Scheier: Személyiségpszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Mérei Ferenc–Binét Ágnes: Gyermeklélektan, Gondolat, Budapest, 2002.

Michael Cole–Sheila R. Cole: Fejlődéslélektan Osiris Kiadó Budapest, 1997.

Tóth László: Pszichológia a tanításban, Pallas, Debrecen, 2003.

Vajda Zsuzsanna–Kósa Éva: Neveléslélektan, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Várkonyi Hildebrand: A gyermekkor lélektana II. (A 6-12. életév) Szeged, 1940.

gyermek van. Ráadásul a családi háttér bizonytalansága, a válások, a gyermekek közötti féltékenység, iskolai tapasztalatok és elvárások miatt erős a stressz nyomása a kisiskolásokon is. A nagy nyomás és a belső kétségességek eredményeként erősödhet a büntudatuk és a kisebbségi érzésük. Ez a teljesítménykényszer, elvárásoknak való meg nem felelés miatt is megjelenhet az életükben. Ugyanakkor meghatározó érzelmeik a szeretet, biztonság, bizalom, félelem, melyet az Istenről való beszéd során is mindig szem előtt kell tartanunk.³

d. Társas fejlődés

Már első osztályban megjelent az ún. „átpártolás” jelensége. A gyermekek ugyanis a felnőttekről a saját kortársaik felé kezdenek fordulni. Ez a tendencia erősödik második osztályos korban is. Míg a gyermekek életében korábban főként a felnőttek voltak a fontosak - az elismerő szavak, esetleg a dorgálások, tilalmak és elutasítások – most egyre inkább fontos szerepet kapnak a kortársak is. Természetesen a váltás nem kizárólagos, hiszen a tekintélyszemélyek (referenciaszemélyek) továbbra is meghatározóak a számukra: szülő, tanító, hittanoktató, stb. – de egyre fő hangsúlyosabb, hogy legyen kapcsolatuk más gyermekkel. Az elsődleges szempont a gyermek-gyermek kapcsolatban, hogy a másik fél legyen partner, legyen társ. Szívesen játszanak együtt, bár a barátságok még mindig nem teljesen szilárdak. Akár naponta is változhat, hogy éppen ki a legjobb barát vagy éppen barátnő. 10 éves korig jellemző a kisdiákokra a társasjátékok szeretete. Játszani ugyan később is szeretnek, de alsós általános iskolás korban különösen szívesen játszanak csoportokban. 7-8 éves korban a fantáziajáték szerepeken, a szabályjáték pedig szabályokon alapul. A játék lényegévé ezek a szabályok válnak – főleg a fiúk között. Véleményük szerint a szabályokat be kell tartani, és azoknak engedelmeskedni kell. Erkölcsi fejlődés szempontjából nézve (Kohlberg) a szabályokat külső hatalomtól származónak tekintik, és elsősorban a tettek a fizikai következményére koncentrálnak. A szabályoknak való engedelmeskedés alapja a büntetés elkerülése, vagy pedig az engedelmeskedésből származó előny. A szabályokhoz való merev ragaszkodás akár abban is megjelenik, hogy hajlamosak egymásra árulkodni is. Ugyanakkor szinte minden gyermek megpróbálkozik időnként a szabályok alól való kikerüléssel is.

E kor jellegzetessége az is, hogy főként a 6-8 éves gyermekek még igazán elfogadóak, toleránsak egymás hiányosságaival, hibáival szemben. Később, ahogyan a társak véleménye egyre inkább fontossá válik, úgy jelenik meg az előítélet s a tolerancia hiánya is. Ez abból fakad, hogy a barátok elvárásainak meg akarnak felelni. Ez természetesen a családi háttér, illetve a nevelés hatására sokat változhat.

A 7-8 éves gyermekek egy részénél megkezdődik a társakkal való összehasonlítás időszaka is. Szeretik összehasonlítani magukat másokkal. Ez gyakran nem rossz szándékú összehasonlítás, pusztán csak saját maguk szempontjából közelítik meg a többieket. Többek között ezért szeretik a versenyeket is, ahol van esélyük jobbnak és kiválóbbnak látszani a társaiknál.

³ Felhasznált irodalom: Charles S. Carver–Michael F. Scheier: Személyiségpszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Mérei Ferenc–Binét Ágnes: Gyermeklélektan, Gondolat, Budapest, 2002.

Michael Cole–Sheila R. Cole: Fejlődéslélektan Osiris Kiadó Budapest, 1997.

Tóth László: Pszichológia a tanításban, Pallas, Debrecen, 2003.

Vajda Zsuzsanna–Kósa Éva: Neveléslélektan, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Várkonyi Hildebrand: A gyermekkor lélektana II. (A 6-12. életév) Szeged, 1940.

Tari Annamária: Z generáció, Tercium Kiadó, 2011.

Gary Chapman–Ross Cambell: Gyermekekre hangolva, A gyermekek öt szeretetnyelve, Harmat Kiadó, Budapest, 2010.

Szintén jellemző erre a korosztályra, hogy a gyerekek számára fontos a csoport, viszont még a közösségre nem teljes egészében érett a gyerek. A „legjobb barát”, „legjobb barátnő” még mindig cserélődhet, illetve megjelenik a fiúk és lányok elkülönülése is. Ugyanakkor a gyerekek számára fontos a barátság. A fiúk barátsága abban jelenik meg, hogy együtt végeznek különböző tevékenységeket: pl. közös foci, játék, stb. A lányoknál sokkal inkább érzelmi töltet kapcsolódik hozzá. A barátságaikban fontosak a közös titkok, közös érdeklődés.

A társas kapcsolatok erősödése miatt 2-4. osztályos korban jól használhatóak az ún. kooperatív tanulási módszerek és technikák, melyek során a társas közeg erősítheti a tanulási folyamatot.⁴

e. A hit fejlődése és az erkölcsi fejlődés

(Fohler, Kohlberg, Oser-Gmünder elméletének felhasználásával)

A kisebbek, de néha még a nagyobbak is szubjektíven tesznek különbséget a jó és rossz között. Még óvodáskorból hozzák magukkal azt a gondolkodásmódot, hogy a jó az, aminek jó következménye van a számukra. Ezzel szemben, ami rájuk nézve negatív, az rossznak tekinthető. Ez később úgy változik, hogy a tettek szándékát nézik, s az alapján ítélnék. Ha tehát valami rosszul sül el, de az illető jó szándékkal tette azt, akkor sokuk szemében nem ítéltető rossznak.

A hit fejlődése szempontjából (Fowler) azt tapasztalhatjuk az iskolába bekerülő tanulók esetében, de még második osztályban is, hogy a kisdiákok nyitottak, s a kételkedés nélküli, szilárd hit a jellemző rájuk. Ha meg is jelennek kételkedő kérdések, azok inkább a kíváncsiság jelei, mint a szándékos kötözködésé. Az ún. „mitikus-szó szerinti hit” időszaka ez, amikor a gyermekeknek nagyon fontosak a történetek, melyeken keresztül fejlődnek, és amelyeket szívesen hallgatnak. Ugyanez igaz a bibliai történetekre is. Az alsós hittanosok, akár egészen 9-10 éves korig, szívesen hallgatják a jól elmesélt, élvezetes bibliai történeteket. Ezek élményt jelentenek a számukra, azonosulnak a szereplőkkel és általuk értik meg a történetek igazságait is. Ezeket a történeteket, éppen úgy, mint a biblián kívülieket a kisebbek szó szerint értelmezik. Az elvont igazságok és elvont fogalmak számukra nem sok mindent mondanak, átvitt értelemben nem tudnak még gondolkodni, az elmondottakat szó szerint értelmezik. Ez az Istenről alkotott gondolkodásmódjukban is megjelenik. Istenképük antropomorfikus, azaz elsődlegesen emberi jelzőkkel látják el magukban Istent. Egyoldalú tekintélynek és hatalomnak látják, akit többnek gondolnak az átlagos embernél, de maga az istenfogalom nem alakult még ki bennük. Ez a gondolkodásmód szintén jelen lehet még 10 éves korban is, de egyénektől függően akár később is. Fokozatosan változik az istenképük is. Kisgyermekkorban, s első osztályosok esetében is a szülőkről mintázott istenkép a jellemző. Ezt színezi a hittanoktatóval való találkozás is. Viselkedésünk, az általunk közvetített, megélt szeretet, hit, testvériség (vagy éppen ezek ellentéte) segítheti a gyermeket istenképének fejlődésében, vagy éppen torzíthatja azt.

A hittanoktató mintaadó szerepének fontosságát támasztja alá, hogy a diákok figyelik a tanáraikat. Nem öntudatlanul utánoznak, de a szeretett személy minta a számukra. Éppen ezért rendkívül éles szemmel figyelik környezetüket (a hittanoktatót is), és akár önkéntelenül is

⁴ Felhasznált irodalom: Charles S. Carver–Michael F. Scheier: Személyiségpszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Mérei Ferenc–Binét Ágnes: Gyermeklélektan, Gondolat, Budapest, 2002.

Michael Cole–Sheila R. Cole: Fejlődéslélektan Osiris Kiadó Budapest, 1997.

Tóth László: Pszichológia a tanításban, Pallas, Debrecen, 2003.

Vajda Zsuzsanna–Kósa Éva: Neveléslélektan, Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Várkonyi Hildebrand: A gyermekkor lélektana II. (A 6-12. életév) Szeged, 1940.

elsajátítják a viselkedési mintákat, majd utánozzák azokat. Második korban, és ezután időszakonként tudatossá is válik ez a „másolás”. A számukra fontos emberek (elsősorban családtagok, legjobb barát, kedvenc tanár) véleményével könnyen azonosulnak, s magukénak vallják azt.

A kognitív fejlődés része – ugyanakkor a hit és erkölcsi ítéletalkotás fejlődésének is fontos eleme a szó szerinti értelmezés. Ez a szó szerint való értés jelenik meg a szimbólumokkal való bánásmóddal kapcsolatban is. Az egyszerűbb szimbólumokat szeretik a gyermekek, mivel segítenek leegyszerűsíteni fogalmakat, kifejeznek hosszabb tartalmakat. A bonyolult szimbólumokkal, absztrakciókkal azonban még nem tudnak mit kezdeni – ezek megközelíthetetlenek a számukra. Ha mégis ezekkel kell dolgozniuk, akkor az a véglet is bekövetkezhet, hogy otthagyják, és nem foglalkoznak vele – vagy stresszesen, teljesítménykényszerrel hajtva próbálják megoldani a feladatot.

A fantáziadús gyermekek nemcsak élvezik a történeteket, hanem néha többet bele is képzelnek, mint ami elhangzik. Ez azonban esetenként félelemmel tölti el őket. A pokoltól, Isten büntetésétől való félelem túlhangsúlyozása akár rettegést is okozhat a számunkra, mely miatt később eltávolodhatnak Istentől.

Gyakran megfigyelhető e korosztálynál az ún. „adok-kapok” (Kohlberg) szemlélet is, ami az Istennel való kapcsolatra levetítve akár úgy is megjelenhet, hogy a gyermek úgy gondolja, hogyha tesz valamit „Istenért”, pl. elmegy a gyermek-istentiszteletre, hittanórára jár, perselypénzt ad, akkor Isten ezt majd később viszonzni fogja neki. A „prekonvencionális” erkölcs korszakának ideje ez, amikor a szabályoknak engedelmeskedni kell, és lehetőleg elkerülni a büntetést.⁵

f. Az istenkép formálódása

A 7-9 éves korosztály meghatározó érzelmei: szeretet, biztonság, bizalom, félelem, melyet az Istentről való beszéd során is mindig szem előtt kell tartanunk. Lehetőség szerint bátorítsunk az Istennel való kapcsolatra, és igyekezzünk a Benne való bizalmat erősíteni saját példaadásunkkal is!

A kimondott és akart módon tanítottakon kívül a hittanoktató/lelkipásztor a saját hitével, viselkedésével tanít Istentről is a legtöbbit.

A kognitív gondolkodás, illetve a mitikus-szó szerinti értelmezés miatt az Istentről való gondolkodásmód is nagyon konkrét. Istent emberi jelzőkkel, tulajdonságokkal látják el nemcsak az elsős, de akár még a 3-4. osztályos gyermekek is. Az óvodáskor végén és elsős-másodikos kor környékén kezd formálódni az Isten – gondolat (fogalom). Addig csak istenképről beszélhetünk a gyermek esetében. Amit Istentről gondol, azt a Róla hallott történetek csak részben formálják. Mivel Isten egy külső, felette álló hatalom, ezért a szülők és tekintélyszemélyek viselkedése is hatással van a gyermek istenképének formálódására. Igaz, ez elsősorban a korai gyermekkor (óvodáskor) időszakában jelenik meg nagyobb súllyal, de még az elsős gyermek gondolkodásmódjában is megvan a helye. Ha a szülők folyamatos szeretetben nevelik, akkor Istent is szerető, elfogadó, bátorító Istenként tudja megélni. Mivel konkrét módon gondolkodik, kötnie kell valamihez, valakihez. Konkrét személyként elsősorban a szülőhöz, mint felette álló személyhez, illetve a hittanoktatóhoz tudja Istent hozzákapcsolni. Megismeri Istent azonban a Róla elmondott történetekből is. Éppen ezért nagyon fontos, hogyan és milyen módon mutatjuk be Isten cselekedeteit egy kisiskolás számára. A szülőkön tájékozódó és szülőkhöz hasonlító istenkép elhalványulásakor jelenik meg a klasszikus iskolás

⁵ Felhasznált irodalom: Friedrich Schweitzer: Vallás és életút, Kálvin Kiadó, Budapest, 1990.

James W. Fowler: Stages of Faith, The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning, Harper One, New York, 1981.

kor istenképe: amikor antropomorf – szó szerinti módon gondolkodik és beszél a gyermek Istenről. Ez a leginkább tipikus szemléletmód másodikos korban. Ugyanakkor sokak számára első alkalommal jelentkezik az a probléma, hogy miként egyeztethető össze a saját, a gyermeki tapasztalatokat tartalmazó istenkép az egyházban, iskolában, társadalomban uralkodó és hivatalos istenkép. Azaz: a gyerekek hallanak Istenről a hittanórán, a gyülekezetben, a családban – de információt gyűjthetnek a médiából, és a saját tapasztalataikból is. Ez sokszor eltérő istenképet eredményez a számukra. A hittanórán fontos azzal is tisztában lenni, hogy ki – mit hoz magával egy-egy teológiai fogalom és az Istenről való gondolkodásmód kapcsán („Milyen Isten van a gyermek hóna alatt”- ahogyan Anna-Marie Rizutto fogalmazott). Ugyanakkor az előzetes ismeretek feltárása lehetőséget ad a továbblépésre, formálódásra és a biblikus látásmód kialakításának segítésére is.⁶

g. Néhány szó a kommunikációról és a szóhasználatról

Ahogy az elsősök, úgy a másodikosok számára is fontos a konkrét, érthető, követhető és kézzel fogható fogalmazásmód. Lehetőség szerint ne használjunk elvont fogalmakat, ha mégis szükséges, akkor ezt magyarázzuk el alaposan! Egy-egy új szó bevezetésére nyugodtan lehet hosszabb időt is szánni.

Ha a gyermekek korábban már jártak hittanoktatásra, ill. gyülekezeti közegbe, akkor az egyház és az egyházi nyelvezet nem teljesen ismeretlen a számukra, de ez nem jelenti azt, hogy minden kifejezést jól ismernek – és különösen nem azt, hogy jól is értenek. Ahogy az istenkép kialakulásánál szó volt róla, a teológiai fogalmaknak, egyházi szóhasználatnak is lehet „előélete” a gyermekek fejében és szívében. Az órákra való készülés során erre is érdemes gondolnunk, sőt az órán időt szánni a megelőző ismeretek feltárására – sokszor közös értelmezésére és elmélyítésére, ha arra van szükség. A fogalmi készlet kialakulását segíthetjük az egyértelmű, érthető magyarázatokkal, és az új kifejezések gyakori – következetes és egyértelmű használatával.

h. Az évfolyam módszertana

A kisiskolás korú gyermekek számára különösen fontos a játékosság és a játék. Módszertanilag ezért minél több játékos elemet érdemes a hittanórába is bevinni. Az imádságra nevelés során használjunk tárgyakat. Készítsünk olyan eszközöket, amelyek támogatják a gyerekeket az otthoni imaéletben. Alkalmazzunk minél többször csoportbontást. Jól használható módszerek a játékokon kívül még a drámapedagógia (csoportos játék, szerepbelépés során, fiktív helyzetekben valós problémákkal való találkozás, tapasztalatszerzés)⁷, a bábjáték. Utóbbiról részletes leírást találunk alább. Helyezzünk nagy hangsúlyt a differenciálásra, és használjunk sokszínű, ugyanakkor célzott módszereket az órák során!

⁶ Felhasznált irodalom: Friedrich Schweitzer: Vallás és életút, Kálvin Kiadó, Budapest, 1990.

Anna-Marie Rizutto: The Birth of the Living God, A Psychoanalytic Study, University of Chicago Press, Chicago, 1979.

Az istenkép kialakulása a gyermekben, in: Gyökössy Endre: Életápolás, Kálvin Kiadó, 1998.

Karl Frielingsdorf: Istenképek: ahogy betegg tesznek – és ahogy gyógyítanak, Szent István Társulat, 2007.

⁷ <https://drama.hu/>

BÁBJÁTÉK HASZNÁLATI LEHETŐSÉGEI KISISKOLÁS KORBAN

Készítette: Kustárné Almási Zsuzsanna

Felhasznált irodalom: (Latin-magyar Online Szótár. www. dictzone.com; Szentirmai László: Nevelés kézzel-bábbal. Nemzeti tankönyvkiadó. Budapest. 1998. Tarbay Ede: Gondolatok a bábjátékról. Főiskolai jegyzet, belső használatra. Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola. 1998.)

Bevezetés

A bábjáték lehetőség. Az iskolában, óvodában, gyülekezetekben egyaránt. Lehetőség arra, hogy a gyermekeinkhez, de még a felnőttekhez is a játék, az élmény és az átélés eszközei által közelebb vigyük az evangéliumot. A bábjáték a művészet eszközeivel „dolgozik”: képpel, szóval, hanggal, formával, anyaggal, mégis képes a lelket megérinteni, egyfajta spirituális mélységet feltárni.

Ez a lehetőség nem tantervbe beépített „kötelező” elem, hanem olyan módszer, ami színesebbé, gazdagabbá és egyszersmind gyerekek közelivé teheti a hitoktatást.

Lehetőség volta szabadságot is rejt magában: nem kell vele unos-untalan élni, néha azonban érdemes rászánni az időt. Itt egy lényeges szempontra hívnám fel a figyelmet: a bábjáték nem instant megoldás. Egy játék megvalósulása – a történet kiválasztásától, a bábok elkészítésén át a játékig – sok időt és energiát vesz igénybe. Mindezt azonban az élmény, az öröm és a sikerélmény feledteti velünk.

A felületesen, átgondolatlanul, igénytelenül kivitelezett bábjáték nem alkalmas „igehirdetésre”, sem arra, hogy a gyermekeink elé vigyük. Ételből is a legjobbat szeretjük adni – ezt kell tennünk a szellemi táplálékkal is.

Egy tévhitet szeretnék eloszlatni: az igényesség nem azonos a nagy horderejű produkciókkal, sem a drága eszközökkel, anyagokkal. Itt mindössze odaadó munkáról, elmélyültségről van szó, mint minden alkotási folyamatnál.

Ez a munka lehet egyéni, de lehet közösségi is – együtt a gyermekekkel, fiatalokkal. Ennek során a résztvevők számára egy-egy történet teljes mélységében feltárulhat és közben rengeteg információt megtudhatnak az akkori szokásokról, a bibliai vidékekről, az öltözködésről, de önmagukról és a társaikról is. Ilyen értelemben indirekt tanulási folyamatról van szó, ami egyaránt fejleszti az értelmi és az érzelmi intelligenciát.

Jelen módszertani segédletnek az a célja, hogy kedvet kerekítsen ehhez a műfajhoz, és némi segítséget nyújtson az elinduláshoz.

A Bábjáték

1. Műfaji sajátosságok

A bábjáték drámai műfaj, és mint ilyen a színházhoz áll legközelebb. Ugyanakkor összetett művészeti műfajnak is nevezhetjük, hiszen lényeges elemei a képzőművészet, a zene, az irodalom, a mozgás. Ezek együttesen határozzák meg milyenségét, történjen az színházi vagy iskolai keretek között.

Következésképpen, ahhoz, hogy bábjátékot hozzunk létre, ismernünk kell ezeknek a művészeti ágaknak alapvető sajátosságait, de mindenekelőtt a dráma szerkezetét, jellemzőit, szabályait.

A dráma cselekvésre épülő műfaj. Már maga a szó is erre utal: ógörög kifejezés, ami „cselekvést” jelent.

„A dráma középpontjában a cselekmények füzére áll, amelynek magva az az általánosítható konfliktus, ami szembeállítja a szereplők egy (vagy több) csoportját (...)”⁸

⁸ Szentirmai László: Nevelés kézzel-bábbal. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.1998. 74-75.

E megfogalmazásból is látszik, hogy a leglényegesebb fogalom a konfliktus, ami nélkül nem valósulhat meg a játék. Az önmagáért való cselekvés ugyanis még nem elég ahhoz, hogy a történet lényege, üzenete, a karakterek, jellemek kibontakozzanak.

„A néző figyelmét csak az ellentétes akaratok ütközése, konfliktusa köti le” – állapítja meg Tarbay Ede.⁹

Az arisztotelészi drámafogalom szerint a jó történetnek van eleje, közepe és vége. Azt jelenti ez, hogy adott egy alapszituáció, élethelyzet, ebből bontakozik ki a konfliktus, ami által eljut a tetőpontjára a történet, majd bekövetkezik a fordulat, amelynek során a dolgok az ellenkezőjére fordulnak, és végül megszületik a megoldás.

A történet ezen ívét követi (általában) a hős útja is, személyiségének kibontakozása, fejlődése, változása.

Mindez nem elbeszélés útján valósul meg, hanem a cselekvések által az élő pillanatban, a jelenben. Ezért van a drámának nagy hatása, hiszen a néző ott és akkor átélheti a történéseket, végigjárhatja a hős útját, és vele együtt juthat el a végső célig, a katarziséig.

Ezek azok az alapvető törvényszerűségek, amelyek a színháznak és a bábjátéknak is az alapját képezik, és egyaránt érvényesek egy óvodai, iskolai mese, történet feldolgozására és az úgynevezett nagyszínpadi előadásokra.

Emellett azonban van a bábjátéknak egy sajátos eleme, ami megkülönbözteti a színházművészet többi ágától. Ez pedig a báb.

„A bábjáték tehát a színházművészet egyik, fő hangsúlyozottan sajátos ága, amelyben nem a színész lényegül át, hanem a nézők előtt elrejtőző bábjátékos lényegíti át a színpadon látható bábfigurát vagy bábút jelző tárgyat és eleven, cselekvő karakterré teszi a holt anyagot.”¹⁰

A bábjáték lényege tehát az animálás, azaz a „lelkesítés”, amikor az élettelen tárgyba életet lehelünk.

2. A báb filozófiája, esztétikája

A bábok elementáris erőt hordozó figurák, amelyek sokszor archetipikus mintákat, jellemeket, karaktereket jelenítenek meg. Velük és általuk életre kelthetők a történetek. A bábokkal megjelenített történet egyfajta szimbólumnyelvre lefordított kifejezőmódja mindannak, ami bennünk rejlik.

„A lényeg az – mondja Szentirmai László –, hogy belülről táplálkozó, ősi természetű dologról van szó, ami életet ad. Az ereje pedig abban rejtezik, hogy megszületése pillanatától kezdve visszavetít, befelé dolgozik, megváltoztatja, újrateremti még saját alkotóját is. Materializálódni láthatjuk mindazt, ami egyébként a képzelet vagy az álmok világába tartozik.”

A báb tehát varázslatos dolog, mert arról „mesél” nekünk, hogyan lesz egy élettelen tárgyból, halott anyagból élő lény, amelynek megteremtője és életre keltője az ember.

A teológiából ismert fogalom szerint az ember „imágó Dei”, azaz az Isten képére és hasonlatosságára teremtett. Ebben az értelemben nem azonos Istennel, csak az Istenre utal.

Nos, elmondhatjuk, hogy a báb, mint az ember teremtménye, maga is imágó.¹¹ Kép, képmás egyrészt abban az értelemben, hogy a bábu mindig az ember reprezentánsa. Nem ember, hanem az ember jele.¹²

Imágó másrészt a természetből ismert bebábozódás-kifejlődés értelmében is. Tudjuk, hogy a bebábozódás során a bábban belül átváltozási folyamat megy végbe. Még nem tudjuk milyen

⁹ Tarbay Ede: Gondolatok a bábjátékról. Főiskolai jegyzet, belső használatra. Zsámbéki Katolikus Tanítóképző Főiskola. 1998. 13.

¹⁰ Tarbay Ede: Gondolatok a bábjátékról. i.m. 25.

¹¹ Az imágó jelentései: képmás, hasonmás, árnykép, hasonlat, kifejlett rovar, elképzelés, látvány, arcás, szobor, képzet, tükörkép – Latin-magyar Online Szótár. www.dictzone.com

¹² Szentirmai László: Bábécé II. PMKI. Budapest. 2008. 10.

lesz az, ami benne rejlik, alakul, de mindenképpen benne van a kibontakozás lehetősége. A kifejlett, bábból kikelt rovarot nevezzük imágónak.

Ez tehát a bábok születésének az útja. Az ember elképzeli, megformálja majd életre kelti, hiszen a bábnak csak akkor van értelme, ha megmozgatják, játszanak vele.

A megelevenedett anyag azonban sohasem önmagát jelenti, hanem jóval túlmutat azon, azaz jel, szimbólum, metafora.

„... minthogy csak szimbólum és nem személyiség, s minthogy nem saját akaratából ágál, hanem külső mechanikának (erőnek, T. E.) engedelmeskedik, a bábu tökéletesen visszaadja az emberi gyöngeséget, gyarlóságot, semmiséget, tehetetlenséget, a végzetes, könyörtelen vak sors játékát. A bábu nem mímeli az embert, csak jelképezi.” (Hevesi Sándor)

Egy báb megtervezésénél, készítésénél tehát elsődleges szempont az, hogy mit akarunk vele és általa elmondani, és erre milyen anyag és milyen technika a legalkalmasabb. Elsőként meg kell határoznunk a karaktert, amelyet meg akarunk formálni. A különböző jellemvonásokat azonban igen nehéz egy bábnak kifejezni, hiszen a bábnak nincs mimikája, nincsenek gesztusai. Éppen ezért kell tipizálni, egyszerűsíteni, sűríteni, azaz a tulajdonságok közül egyet-egyét, ami a karakterre leginkább jellemző, kiemelni, másokat meg háttérbe szorítani. Ezt nevezzük stilizálásnak, ami elemi szempont a bábkészítésnél. Vannak természetesen alapvető „szabályok”, amelyek segíthetnek a különböző karakterek megformálásánál, de semmiképpen nem uniformizálásról van szó, hiszen a cél az, hogy a báb már megjelenésével „elmondja”, ki is ő, mit képvisel az adott történetben.

A bábkészítésnél tehát nem feltétlenül a szépség a mérvadó, sokkal inkább a kifejező erő, a karakter, ezért nem ritka a bábjátékban a groteszk megjelenése sem.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy bábnak nem kell „szépnek” lennie a szó esztétikai, képzőművészeti értelmében. Az anyaghasználat, a bábok megmunkáltsága, a képi világ megteremtése mind-mind hozzájárul ahhoz, hogy az elmesélni kívánt történet milyen erővel képes hatni a nézőre. Az esztétikailag megkérdőjelezhető látvány pedig inkább elvesz az üzenetből, mintsem erősítene azt.

Ebben az értelemben tehát a báb, a bábu művészeti alkotás. Szentirmai László megfogalmazása szerint *„... a bábu tervezése, végső megkomponálása nemes, komoly feladat, ami a problémamegoldó gondolkodás körébe tartozik és semmiben sem könnyebb egy sikeres jel, logó megtervezésénél.”*¹³

Nem hagyható ez figyelmen kívül akkor sem (sőt!), amikor bibliai, szakrális tartalmú történetek feldolgozásáról beszélünk. Ebben az esetben talán még lényegesebb a pontos, és esztétikailag is megfelelő megfogalmazás, hiszen egyfajta „igehirdetésről” beszélhetünk.

A megvalósulás útja

1. A történet kiválasztásának szempontjai

Nem nehéz kitalálni, hogy minden bábjáték azzal kezdődik, hogy kiválasztjuk a megvalósításra szánt mesét, történetet. Szerencsésebb helyzetben vagyunk, ha a történet adott, mert benne van a tantervben, amelynek alapján haladunk, illetve valamilyen ünnepkörhöz kapcsolódik.

Le kell azonban szögezni, hogy nem minden történet alkalmas a bábszínpadi megjelenítésre. meg kell találni, fel kell fedezni azokat a történeteket, amelyek magukban hordozzák a dramatizálás lehetőségét.

Mielőtt ezeket a vonásokat elemezzük, elengedhetetlen, hogy az adott történet személyesen is megszólítson. Fel kell tennünk magunkban és magunknak azt a kérdést, hogy hogyan hat ránk. A szöveg elemzése előtt meg kell fogalmazni az első benyomásainkat, az üzenetet, ami bennünk megszületett a történet olvasása kapcsán.

¹³ Szentirmai László: Nevelés kézzel-bábbal. i. m. 48.

Ezután következhet a mű részletesebb elemzése. A bábjáték szempontjából a „jó mű” mindig cselekményes. Meg kell vizsgálni, hogy található-e benne drámai konfliktus (pl. jó és rossz harca), mert a drámai cselekmény mindig konfliktusból építkezik. Ez azt jelenti, hogy a hős elkövet valamilyen drámai vétéséget, hibát, és ebből adódik a konfliktus, amit meg kell oldani.

A történetválasztás másik szempontja a főhős karaktere, személyisége, esetleg különleges életútja, sorsa, amit be kell járnia. A darab kiválasztásának ennél a pontjánál a következő kérdések merülnek fel: Mi a célja a szereplőnek? Milyen út vezet odáig, hogy ezt elérje? Milyen karakterekkel van dolgunk? Milyen a szociális háttérük? Milyen kapcsolataik vannak? Milyen fejlődésen mennek keresztül a dramaturgiai folyamatban?

A bibliai történetek nagy többsége alkalmas arra, hogy bábjátékban feldolgozzuk, hiszen viszonylag egyszerű, egyenes szálú cselekményük van, megtalálhatóak benne a különböző jellemek, karakterek, konfliktusok, majd a megoldás, feloldás is. Mivel egy-egy történet kibontása igen összetett, nem fontos, hogy minden órán más és más történettel foglalkozzunk. Sokkal érdekesebb, izgalmasabb lehet, ha egy történetet teljes mélységében feltárunk. Nem szükséges nagyszabású előadásokban gondolkodni, csupán fel kell fedezni azokat a technikai megoldásokat, amelyeket órai keretek között is meg tudunk valósítani. Érdemes inkább a színvonalra figyelni, mert a képek, jelképek, amiket alkotunk és a gyerekek elé tárunk, rögzülnek. Egy-egy bibliai történet esetében erre még fokozottabban vigyáznunk kell, hiszen valamilyen módon istenképet formálunk, teremtünk általuk.

A bibliai történetek feldolgozásának módszere általában megegyezik a már korábban leírt módszerekkel, és a bábkészítésnél is ugyanazok a szempontok érvényesülnek. Egyvalamire azonban figyelni kell. A bábdarab nem bábkokkal elmondott prédikáció! Nem szükséges tanulságot levonni, megmagyarázni a történeteket, hiszen, ha valóban a mélyére mentünk a történetnek, az önmagát fogja feltárni előttünk és a nézők előtt.

2. Gyakorlati szempontok

Miután megtörtént az adott mű, történet elemzése személyes és dramatikus szempontból, meg kell vizsgálni néhány praktikus szempontot is.

A játék megtervezése során figyelembe kell vennünk a korosztályt, mind a játszókat, mind a nézők tekintetében. Lehetséges az, hogy gyerekek játszanak gyerekeknek, esetleg felnőtteknek, vagy fordítva, felnőttek gyerekeknek. Az is előfordulhat, hogy hittanórán a katechéta mutat be egy történetet vagy jelenetet a csoportnak motivációként vagy feldolgozásként. Ezeknek a lehetőségeknek a felvetése azért fontos, mert mindegyik szituáció más és más elgondolást kíván.

Elsődleges szempont a szöveg érthetősége, követhetősége, hiszen a játékban szereplő gyermek csak úgy tudja átélni a szerepét, ha érti annak lényegét, a nézőtérben ülő gyermek figyelme pedig szintén akkor tartható fenn, ha tudja követni a történet folyását.

Az idővel is nagyon bölcsen kell „gazdálkodnunk”. Egy darabon belül arányaiban kell látnunk, hogy mire mennyi időt szánunk. Ha van benne egy kicsit lassabb, nehezebb rész, érdemes feloldani egy kis humorral, figyelemfelkeltő jelenettel, viszont amennyiben lehetséges kerülni kell a hosszú, terjedelmes monológokat. Helyette inkább dinamikus párbeszéd megalkotására kell törekedni. A bábjáték nem „tűri” a sok szöveget, inkább mindig a játékra, mozgásra helyeződjön a Fő hangsúly. Amit tehát mozdulatokkal, cselekvéssel ki tudunk fejezni, azt nem szükséges „elmondani”. Ezért például narrátor alkalmazása is csak akkor indokolt, ha bizonyos részeket másként nem tudunk megoldani.

A bábozó gyerekek esetében figyelembe kell vennünk az adott korosztály fizikai képességeit is. Sokan ragaszkodnak a kesztyűs bábjátékhoz, ami igen nagy fizikai igénybevételt és kitartást követel a játszótól, főként, ha hosszú ideig kell a bábót a paraván fölé emelni. Ez egy kisebb gyermek esetében figyelemvesztéshez, adott esetben a darab széteséséhez vezethet.

Igen fontos, gyakorlati kérdést vet fel a különböző effektek, zenedarabok alkalmazása is, mert egy-egy jelenetet sokszor ezek tesznek fő hangsúlyossá. Zenével, hangokkal fokozhatjuk a feszültséget, de lehet lecsendesítő hatása is, sőt az idő múlását, a színek változását is jelezhetik. Nem beszélve arról, hogy a zene mindig igen erős érzelmi hatást vált ki. Természetesen legjobb az élő, hangszeres zene alkalmazása, de ha erre nincs lehetőség, akkor is a darab „méretéhez” kell zenét választani. Többnyire tartózkodni kell a nagyzenekari művektől, hacsak nem kívánja meg a darab vagy a drámai helyzet.

Befejezés

Mára azt kell látnunk és tapasztalnunk, hogy a verbalitás erejét veszítette. Nem a Biblia szavai, hiszen azok örök érvényűek, hanem a mi szavaink. Különösen a fiatalabb nemzedékeknél érezhető, hogy sokkal inkább a vizualitás világában élnek. Az egymás felé intézett szavak nagy többsége ma már csak valamiféle rövidített üzenethalmaz.

Éppen ezért érdemes megfontolnunk, hogyan lehet felszínre hozni újra azokat a közlési formákat, amelyeket elfeledtünk, noha ma is hatásosak lehetnek, és hogyan lehet ezeket protestáns gondolkodásmódunkba beépíteni.

Elsőként a szimbólumok jelentőségére hívnám fel a figyelmet. Manapság naponta használunk, alkalmazunk ún. profán szimbólumokat, jelképeket az egymással való kommunikációkban is. Gondoljunk csak a mobiltelefonok, számítógépek kis ikonjaira, amelyek segítségével percek alatt kapcsolatba kerülhetünk egymással. Bármennyire elidegenítőnek tartjuk is ezeket, tudomásul kell vennünk, hogy ezek a mi ikonjaink, amelyeket mi alkottunk magunknak, magunkról.

Vannak azonban örök érvényű jelek, szimbólumok, amiket ma már kevésbé használunk és értünk. Ilyenek a vallási, bibliai jelképek, amelyeknek az a szerepük, hogy túlmutatva önmagukon ráirányítsák a figyelmünket egy másik, létező valóságra, és arra, hogy az ember ma is kapcsolatba kerülhet ezzel a valósággal.

Mivel a bábjáték alapvetően jelképrendszerre, szimbólumokra épülő műfaj, érdemes újra befogadni az egyházba. Ebben a műfajban ugyanis – ha azt jól alkalmazzuk – kép és szó egyaránt visszanyerheti méltóságát.

Másrészt, ha elfogadjuk azt a megállapítást, hogy életünk legfőbb feladata a kiteljesedés, akkor az is igaz, hogy az egyháznak ebben kell segítenie az embert „szolgálatával”. A kiteljesedés átéléséhez nem csak egy út vezethet, hiszen mindannyian más lehetőségeket kapunk. Mégis vannak olyan formák, eszközök, amelyek a tájékozódást segíthetik ezen az úton.

A bábjáték is egy ilyen, mély tartalommal megtölthető forma – eszköz, ami az egyházban is betöltheti „léleksegítő” funkcióját.